ARKÆOLOGISK FORUM

47 · 2023

INDHOLD · 47 · 2023

Vølvens nye klæder 4
Bo Jensen

Nyt netværk om "Den Løsfundne Kulturarv" 14
Line Bjerg & Kirstine Pommergaard

Autovektorisering af gamle feltplaner 22
Erfaringer fra digitaliseringen af Vorbasse-udgravningen
Esben Schlosser Mauritsen

Strategisk Forum 30
En ny tradition i dansk arkæologi
Jesper Hansen

Fremtidig arkæologi inspireret af Niels Bohr 36
– En diskussion af anvendt naturvidenskab i den arkæologiske praksis*
Pernille Pantmann

"Selv"-sving! 54
Metaldetektoren som en del af arkæologernes ekspertise
Severin Tobias Mortensen

*) Peer reviewed

Nyt netværk om "Den Løsfundne Kulturarv"

Line Bjerg
Kirstine Pommergaard

Abstract

New network on Plow Zone artifacts

The article presents an initiative from the National Museum – a new network on the objects found out of archeological context. The first meeting in the network was held in Jelling in March 2022 with participants from all professional branches of research: universities, local museums and the National Museum. The following presentation is centered on the background for the initiative and a debate on the potential of the huge material as a many-facetted research topic.

Baggrunden for initiativet
Baggrunden for det nye netværk om den løsfundne kulturarv var et ønske fra Nationalmuseet om, dels at aktivere den løsfundne kulturarv i forskningen, dels at forske i den løsfundne kulturarv per se. Netværket består af deltagere fra lokalmuseerne, universiteterne, Nationalmuseet og andre aktører, og fokus er på deling, diskussion og udvikling af vores viden om fund, der ikke er fremkommet gennem systematiske udgravninger, men er at betegne som løsfunden kulturarv.

Udgangspunktet for netværket er, at mængden af løsfunden kulturarv er støt stigende, og derfor er det vigtigt, at forskningen er en fælles indsats gennem hele kæden fra finder til forsker, hvis alt det nye materiale skal anvendes til at gøre os klogere på fortiden. Det er også vigtigt at danne en ny, fælles forståelsesramme for den løsfundne kulturarv. Den store overflod af materiale giver anledning til at tage hidtil etablerede teorier og forståelsesrammer op til revision. F.eks. kan statistiske muligheder anvendes med større sikkerhed og det samme gælder for kombinationsstudier.

Fra løsfund til pløjelagsfund
Håbet med netværket er, at vi i bredeste forstand kan undersøge, arbejde med, forske i og formidle alle typer af fund, som ikke gøres i en arkæologisk udgravning.

Løsfund er opfattet som et begreb, der dækker alle typer fundsituationer, kategorier, materialegrupper, perioder og landskabstyper, hvor genstande ikke længere er in situ. I takt med den kraftigt voksende fundmængde, opleves et stigende behov for at skabe overblik på tværs af forskningen og ansvarsområder og for at arbejde målrettet med projekter og analysemetoder, der kan løfte forskningen i alle disse fund.

Registrering af løsfund er en stor, men meget vigtig arbejdsopgave både på lokalmuseer og på Nationalmuseet, og af vital betydning for løsfundenes forskningsmæssige potentiale. At få registeret så meget som muligt om genstandene i den nye kontekst, kan gøre dem til solide vidnesbyrd om, hvad der stadig kan befinde sig under pløjelaget, eller hvad der har været i området forud for erosion ved pløjning eller naturlig erosion. Her bliver det afgørende med et samspil mellem finder og lokalmuseet, og i tilfælde, hvor der er tale om danefæ, et samspil mellem finder, lokalmuseet og Nationalmuseet for at få den mest optimale kæde, så genstandene hurtigt kommer fra jorden og op på forskernes skriveborde.

Det første netværksmøde
For at belyse netop de rejste pointer omkring forskningspotentialet i den

løse kulturarv, inviterede Nationalmuseets afdelinger: Danmarks og Middelhavslandenes Oldtid, Danmarks Middelalder, Renæssance og Numismatik samt Danefæsekretariatet fredag den 11. marts 2022 til en workshop med temaet "Den Løsfundne Kulturarv".

Den grundlæggende tanke med opstarten af netværket er, at løsfunden kulturarv får et fælles forum til bearbejdning af forskningsspørgsmål eller arbejdsmetoder, der knyttes til denne, lidt særlige, fundtype. Netværksgrundformen er ikke fastlagt, men at afholde et møde en gang årligt, med skiftende værter, er en mulig form for netværket. Dette første møde havde til formål at kortlægge interesser og problematikker, og ud fra disse at definere nogle tematiske netværk og arbejdsgrupper, som det fremtidige arbejde kan bygge videre på. Håbet er, at man på længere sigt kan etablere fælles forskningssansøgninger ud fra de temaer, der gror frem som følge af diskussioner i netværket.

Ud fra tilbagemeldinger fra deltagerne, i forhold til bestemte fundgrupper, perioder, metoder, materialer etc., som de var særligt interesserede i, var sammensat et program med tre overordnede temaer:

- Mulighederne i de mange fund
- Løsfund, landskab og hjælpediscipliner
- Stenopsamlinger og hvor kommer ressourcerne fra?

Inden for de tre temaer holdt forskellige faginspektører en række oplæg, som på hver deres måde anskueliggør mulighederne i den løsfundene kulturarv.

Programmet for det første møde er ikke et udtryk for en fast definition af alt det, netværket potentielt kan komme til at rumme, men et resultat af, at tiden på selve dagen var begrænset. Afslutningsvist var der en plenumdiskussion, hvorunder diverse delnetværk og arbejdsgrupper blev defineret. Netværksmødets arrangører ønskede at give plads til diskussionen, for at få så mange som muligt i tale, til netværkets og til materialets bedste.

Mogens Bo Henriksen, Odense Bys Museer, Marlene R. Beck, Østfyns Museer og Torben Trier Christiansen, Nordjyske Museer, holdt oplæg om et større forskningssamarbejde: *From Central Space to Urban Place*, et forskningssamarbejde mellem flere lokalmuseer og forskningsinstitutioner. Projektet bruger genstande, særligt metalgenstande, fundet af de danske metaldetektorførere, som markører, der er centrale for forståelsen af bydannelsen i Odense og Aalborg. Her præsenteres anvendelsesmuligheder ved de store mængder detektorfund ved brug af kombinations- og spredningsanalyse i sammenhæng med teoretiske overvejelser om bydannelse, på regionalt såvel som nationalt niveau.

Fund fra pløjelaget har fået en ny kontekst, hvor de reaktualiseres som pløjelagsfund. Fordi denne betegnelse er løsfundenes nye kontekst, er det vigtigt, at man overvejer metodisk, hvad de findes sammen med og hvordan deres nye fundsituation er. Ved at anvende løsfundene metodisk på denne måde opløftes det faktum, at de ikke længere har deres primære kontekst, til en ny måde at anskue fundene og en ny måde at kunne anvende dem til Big Data analyse. Big Data analyser kan give os mulighed for at undersøge dele af fortiden, som normalt ikke repræsenteres, bl.a. de metalfund, som ikke skal indleveres som danefæ. Derfor er registreringspraksis omkring løsfund/pløjelagsfund meget vigtig. DIME er et godt eksempel på god registreringspraksis, hvorved det bliver muligt at lave både de klassiske spredningsanalyser, men også mere analytiske studier af landskab og materialegrupper, som normalt ikke optræder i museernes magasiner.

Den anden temagruppe blev indledt med et oplæg fra Andres Dobat, Aarhus Universitet. Dette oplæg handlede om det store forskningsmæssige potentiale i detektorfund, der bl.a. udspringer af DIME registreringer og de muligheder for Big Data og Citizen Science, som platformen giver. Andres Dobat præsenterede det af Augustinus-fonden støttede forskningsprojekt: *Borgerforskning som kulturarvsinnovator – Danefæ og detektorarkæologi som samskabende forskning og kilde til ny viden*. Projektet fokuserer på samskabelse i kulturarvsforskning mellem detektorbrugere, museer og universiteter.

I anden session var der fokus på, hvordan andre forskningsmetoder og discipliner kan bruges til at arbejde yderligere med løsfund som markører for de af fortidens aktiviteter, der stadig kan befinde sig rester af under pløjelaget. Fokus er ikke kun på detektorfund men også på, hvordan tværfaglige metoder og videnskaber giver de løsfundne genstande yderligere en dimension, som også kan anvendes i kapitel 8 arkæologien, f.eks. ved planlægning af forundersøgelser og udgravning.

Arne Stamnes, NTNU University Museum, Trondheim, Norge fortalte om geofysiske studier af norske lokaliteter, hvor geofysiske fund i samspil med metaldetektorfund kan give ny viden om lokaliteten og medvirke til udvikling af metoder til at forbedre udgravninger af disse lokaliteter.

Laurine Albris fokuserede på skriftlige kilders anvendelighed til at berige viden om lokaliteter gennem en forståelse af deres navne og datering. Hun behandlede ligeledes spørgsmålet om, hvordan en lokalitets navn kan være med til at vise den anvendelse, som den kan have haft en gang i tiden. Dette kan f.eks. være baseret på et håndværksnavn eller udtryk, som er brugt for et spor af håndværksproduktion eller religiøse samlingspunkter. Sammen-

Fig. 1: Blandede detektorfund fra Museum Sallings område. Foto: Liv Rosendal Nielsen

hængen mellem de skriftlige kilder og de typer af fund, der findes netop her, kan være afgørende i den fremtidige forskning i magtstrukturer og bydannelse i fortiden.

I tredje session rejste Uffe Rasmussen, Moesgaard Museum, problematikken vedrørende håndtering af private samlinger af flint, herunder spørgsmålet, om de skal indlemmes i museernes samlinger eller på anden vis bevares for eftertiden, med de fundhistorier og viden om kontekster, som ligger hos finderne, men som ikke ellers er registreret. Uffe Rasmussen efterlyste løsninger på denne problemstilling og et muligt samarbejde med andre, der har stået med en lignede problematik og måske har fundet en løsning. Under diskussionen i denne session blev det klart, at den rejste problematik kendes

hos flere lokalmuseer. Det blev bemærket, at en mulig løsning kan være DIME og Citizen Science til registrering af disse samlinger, fordi der er samme registreringsmuligheder for løsfundne stengenstande, som for løsfundne metalgenstande, trods forskellen i materiale. DIME rummer muligheden for også at opbevare disse informationer, som kan bruges i lokalmuseets registrering af samlingerne.

Dagens sidste oplæg ved Michael Brandl, Austrian Academy of Science, omhandlede arbejdet med proveniensbestemmelse af genstande af forskellige bjergarter med det formål at opbygge reference materiale til fremtidige studier. Ved at kende de anvendte bjergarter i genstandene og deres provenienser, vil det være muligt at følge fremskaffelsesmulighederne i meget større detaljegrad, end det hidtil har været muligt.

Muligheder for fremtidige samarbejder og vidensdeling
Den korte, afsluttende plenumdiskussion gav en indikation af mange mulige områder, delnetværk og arbejdsgrupper, hvor potentialer for forskningen i den løse kulturarv og nye arbejdsmetoder kan udvikles. Af de mange gode oplæg kunne udledes fem tematikker, som kan danne baggrund for fremtidige mindre arbejdsgrupper. Tematikkerne berører de forskellige dele af dagens program, men også andre tematikker omkring detektorhobbyen blev taget op, da metaldetektorfund udgør en stor mængde af løsfundne genstande og er en arbejdsopgave, som ligger hos lokalmuseerne og Nationalmuseet.

De fem tematikker er:
1. Arbejdet med flint og privatsamlinger – en oplagt case for Citizen Science
2. Citizen Science i arkæologien
3. Uddannelse/vejledning og brugerunderstøttelse af detektorhobbyen
4. Materialestudier
5. Overregionale Studier – Deep Data i arkæologien

Spørgsmålet om brugen af Citizen Science til netop forskning i den løse kulturarv var et højaktuelt tema, der går på tværs af flere af de emner, som blev præsenteret på dagen. Ligeledes er en forståelse for betydningen af samspillet mellem amatørarkæologer og forskere afgørende for at bevare informationen om den kontekst, som pløjelagsfundene har, så de fortsat danner basis for forskning i den løse kulturarv og dens sammenhæng mellem bebyggelsesaktivitet, menneskelige aktivitet, landskab, kort sagt den fremtidige forståelse af fortidens samfund på alle niveauer.

Afledte effekter af arbejdet med den løse kulturarv kan blive en hjælp til fremtidigt, andet arkæologisk arbejde, som f.eks. kapitel 8 arkæologi og ar-

bejde i forbindelse med byggesager.

Et andet af dagens resultater var hensigten om at oprette en fælles artikelbank, som vil komme til at ligge på DIME, hvor man kan søge viden og holde sig opdateret på den nyeste forskning indenfor løsfunden kulturarv og detektorarkæologi (https://www.metaldetektorfund.dk/).

Netværkets fællesnævner – velvillighed til tværgående samarbejder
Initiativet fortsættes med et møde næste år, hvor Aarhus Universitet formentlig vil være vært. Tanken med netværket er, at det ikke er en fast model, men kan formes efter behov og ønsker af fremtidige arrangører. En mulighed for fremtidige møder er, at de fem rejste tematikker videreudvikles i et forskningsfælleskab og fremlægges. Samtidig skal der være mulighed for, at nye tematikker og arbejdsgrupper kan opstå eller udspringe fra de eksisterende, da arbejdet med den løse kulturarv bør være lige så dynamisk som fundene selv.

Er man interesseret i at høre mere om de fem tematikker og arbejdsgrupper, kan der rettes henvendelse til forfatterne, som vil videreformidle til gruppernes kontaktpersoner.

Mødet havde en tydelig fællesnævner i den store velvillighed til, på tværs af institutioner og interesseområder, at indgå forskningssamarbejder, som kan fremme arbejdet med den løse kulturarv og medvirke til at forløse det store og unikke forskningspotentiale, materialet rummer.

Forfatteroplysninger:
Line Bjerg, museumsinspektør, Danefæsekretariatet, Nationalmuseet
Kirstine Pommergaard, museumsinspektør, Danefæsekretariatet, Nationalmuseet
Forfatterne kan kontaktes på:
line.bjerg@natmus.dk,
kirstine.pommergaard@natmus.dk

ARKÆOLOGISK FORUM

Redaktion
Anna Beck (ansvarshavende redaktør)
Jette Rostock
Kamilla Ramsøe Majland
Mette Palm
Ole Thirup Kastholm
Signe Lützau Pedersen
Susanne Klausholm Dolleris

© Forfatterne og Arkæologisk Forum
Artikler, indlæg og billeder må ikke gengives i nogen form uden skriftlig tilladelse fra redaktionen eller forfatterne.

Skriv til Arkæologisk Forum
Arkæologisk Forum modtager gerne bidrag. Kontakt redaktion@archaeology.dk

Peer review
Artikler, som indeholder forskningsbidrag, bliver som udgangspunkt peer reviewed.

Abonnement
Oplysninger om abonnement eller medlemskab af FaF findes på www.archaeology.dk

Forsideillustration
Billederne stammer fra dette nummer side 6, 28 og 38.

Udgiver
Arkæologisk Forum udgives af FaF – Foreningen af Fagarkæologer

Grafisk tilrettelægning
Bente Stensen Christensen, girafisk.dk

Tryk
Stibo Complete
Oplag 210 stk.

ISSN 1399-5545

FSC
www.fsc.org
MIX
Papir | Støtter ansvarligt skovbrug
FSC® C012075

SVANEMÆRKET

Tryksag
5041 0004

Foreningen af Fagarkæologer
faf@archeology.dk
www.archeology.dk

Arkæologisk Forum er et fagligt tidsskrift, der har til formål at bidrage aktivt til fagets udvikling og fremtid ved at sætte det arkæologiske fag ind i en større sammenhæng – både videnskabeligt og samfundsmæssigt.

Arkæologisk Forum ønsker at etablere et sted og en kontekst, hvor faglige såvel som fagpolitiske diskussioner kan finde sted.

I hvert nummer vil læseren blive mødt af en bred vifte af artikler – en mosaik, hvor delene tilsammen danner et aktuelt og mangfoldigt billede af videnskaben arkæologi, og hvor fagets dynamiske samspil med andre videnskaber, det politiske rum og det omgivende samfund træder klart frem.

Arkæologisk Forum udgives af Foreningen af Fag-arkæologer, og henvender sig naturligvis til foreningens medlemmer, men også enhver anden, der interesserer sig for arkæologien samt dens rolle og vilkår i verden i dag.